

Das wissenschaftliche Schrifttum wird ausgiebig berücksichtigt. Eingehend analysiert und forschungsgeschichtlich gewertet werden die deutschen Beiträge von W. Mantels, W. Seelmann, L. Wolff, H. Raab u. a. über das mnd. Zwiegespräch, die russischen von I. N. Ždanov und in erster Linie von Frau R. P. Dmitrijeva (*Povesti o spore žizni i smerti*. Moskau—Leningrad 1964). Verfasser setzt sich auseinander mit der älteren russischen und der neueren sowjetischen Forschung und polemisiert sachlich und überzeugend, insbesondere mit den Ansichten von Frau R. P. Dmitrijeva. Sehr eingehend wird das gemeineuropäische Schrifttum herangezogen, wovon die bibliographischen Angaben (S. 169—180) ein glänzendes Zeugnis ablegen. Sämtliche Werke und Texte, die sich mit der Todesparadigmatik beschäftigen, wurden vom Verfasser durchgearbeitet (Ackermann aus Böhmen, Legenden, Predigten, Contemptus mundi, Dialoge zwischen Seele und Lieb, Dialogus magistri Policarpi cum Morte, Vado-mori-Gedichte, Redentiner Osterspiel, Artes moriendi usw.), und zwar in vielen Sprachen und Ausgaben. Vollauf ist der russischen und der sowjetrussischen Sekundärliteratur Genüge getan, und zwar in einem Ausmaß, daß man in Anbetracht eines kleinen Werkes kaum erwarten würde.

Der vom Verfasser durchgeführte linguistische strukturelle Vergleich ist äußerst lehrreich und methodisch in vielfacher Hinsicht empfehlenswert. So hinsichtlich der Wiedergabe des mnd. Artikels durch vom Inhalt her gefordertes hinweisendes Pronomen, der mnd. Tempora (Übersetzung des mnd. Präsens durch aspektuales Futurum, d. i. durch ein perfektives Verb), der mnd. Personalpronomina, über die Präpositionalkonstruktionen usw. — Eigens wird die Übersetzung des Satzmodells *ir sit der triuwe nie gewan* (Parz. 694, 17) behandelt: dieser Satztypus (vgl. 1 b, S. 61: *ik bin, de nicht ensucht* = ich bin einer, der nicht seufzt) wird als nicht untergliederte syntaktische Einheit verstanden, für die im Russischen statt des Relativsatzes das Part. Präs. *vdychajaj* als syntaktisch und semantisch vollkommen adäquat zur Anwendung kommt (vgl. auch die Übers. von 2 b, S. 63: *De hir liggen = zdě ležaščii*). Hierbei möchte ich auf diesbezügliche Arbeiten des tschechischen Forschers Radoslav Večerka hinweisen.

Die Ersparung von 90 lexikalischen Einheiten des Originals erfolgte nach den bauptypischen Gesetzmäßigkeiten des Altrussischen, wobei sich an manchen Stellen des Übersetzers lückenhafte Kenntnis des Mnd. nachweisen läßt. Fast jede syntaktische und lexikalische Einheit im mnd. Zwiegespräch und ihre Wiedergabe im Dvojeslovie wird hervorgehoben. Dies alles läßt ein so kurzer Text ohne weiteres zu. Formale und inhaltsbezogene Sprachbetrachtung ermöglicht dem Verfasser eine klare Beurteilung. Es fragt sich, ob ein solch minuziöses Verfahren auch auf viel umfangreichere, in zwei Sprachen überlieferte Texte, wie sie in anderen europäischen Literaturen in Fülle vorhanden sind, anwendbar ist. Gewiß! Aber dies wird einerseits von der Einstellung und Qualität der ersten alten Übersetzung, andererseits von dem Interessen- und Aufgabenbereich des betreffenden Forschers abhängen.

Ergänzt wird diese vortreffliche Abhandlung durch Textreproduktionen nach den erwähnten Hss. (S. 185—190: mnd. Zwiegespräch Cod. Guelf. 1233 Helmstedt; S. 191—192: Schluß des Cod. Guelf. 1136 Helmstedt; S. 193—196: GPB, *Sobranie Sofijskoj Bibliotěki*, Nr. 1454).

Drei eindrucksvolle Abbildungen des Todes und seiner Opfer aus Einblattgedrucken des 15. Jahrhunderts veranschaulichen die schaudervolle Stimmung, aus der heraus das mnd. Zwiegespräch und ähnliche Schöpfungen des späten Mittelalters und der frühen Neuzeit ihren Ursprung nahmen.

Leopold Zatočil

Sárkány Oszkár, *Válogatott tanulmányai* (Vybrané studie Oszkára Sárkánye) Bp, 1974, Akadémiai K. 173 p. Szerkesztette és a jegyzeteket összeállította (Redigoval a poznámkami opatřil) Sziklay László. A bevezetést írta (Úvod napsal) Gál István.

Vydání vybraných studií Oszkára Sárkánye (1912—1943) je záslužnou připomínkou předčasně zesnulého badatele v oblasti studia česko-maďarských literárních vztahů. Sárkány nebyl sice prvním, kdo se jimi zabýval (možno připomenout už významná jména 19. století Karel Sabina, Szende Riedl, Ferenc Toldy aj.), nicméně byl prvním, kdo postavil studium česko-maďarských literárních vztahů do popředí svého badatelského zájmu jako prvořadý vědecký program. Tento vědecký program byl součástí širších snah skupiny

protifašisticky orientované demokraticky smýšlející maďarské inteligence, která se snažila před druhou světovou válkou uvědoměle nacházet společný jazyk se svými sousedy a tím kladla základy i pro jejich poválečnou spolupráci, rozvíjející se již v nových společenských podmínkách.

Proto není náhodou, že editorem výboru ze Sárkányova vědeckého díla je László Sziklay a autorem úvodu István Gál, oba spjatí svou činností úzce s časopisem Apolló, který již v letech 1934—1940 v opozici vůči oficiální horthyovské politice zdůrazňoval pokrokové, demokratické tradice přátelských vztahů se sousedními národy, a kam proto psával často i Oszkár Sárkány. Sárkányův celkový profil vykreslil ve svém úvodu neobyčejně výstižně vydavatel časopisu Apolló István Gál. Objasnil vznik jeho základní práce Magyar kulturális hatások Csehországban 1790—1848 (Maďarské kulturní vlivy v Čechách) a její ohlas (upozornil např. na dnes již neznámý litografický překlad této práce do češtiny), příčiny Sárkányova zařazení do pracovního trestného oddílu a v nejcennější části své úvodní studie pak vylíčil na základě dosud nevydané Sárkányovy korespondence z Ruska i jeho hluboké demokratické přesvědčení a zájem o ruskou literaturu, který ukazuje, že v Sárkányovi ztratili jsme nejenom nadaného bohemistu, nýbrž i rusistu, badatele se značnými předpoklady k širší pojetému východoevropskému srovnávacímu studiu.

Tato fakta potvrzuje i sám recenzovaný výbor. Ústřední místo v něm zaujímají studie Sárkányovy z oblasti česko-maďarských kulturních a literárních vztahů, doplněné východoevropskými srovnávacími recenzemi a balkánskými cestopisy Sárkányovými.

Trvalé místo ve vývoji východoevropské komparatistiky zajišťují Sárkányovi především jeho průkopnické studie o česko-maďarských kulturních a literárních vztazích za osvičtství a v době reformní. Sárkány se tu projevil jako neobyčejně pilný, pozitivisticky důkladný a zároveň nadšený badatel, který se snažil uvědoměle zachytit paralely i vzájemné styky dvou největších neněmeckých národů monarchie, Čechů a Maďarů, a v tomto zdůraznění společných duchovních tradic česko-maďarských vycházel nejen z faktu dlouhodobého soužití v rámci habsburského soustátí, nýbrž i z potřeby jejich vzájemného porozumění v době nejnovější. Sárkány velmi dobře chápal lidovější základ českého národního obrození i rozmach, který dávala maďarským národním snahám větší účast vlastenecky uvědomělé šlechty. Má v podstatě pravdu i v tom, že nejpříznivější společenské podmínky vedly k jistému zaostání v roce 1848, do něhož vstupovali Češi méně politicky připraveni a rozvinuti nežli Maďaři, třebaže výklad této skutečnosti by vyžadoval mnohem hlubší společenskou a méně nacionalisticky pojatou analýzu, než jakou zde provádí Sárkány. Ne vždy zcela kritický maďarský patriotismus vede rovněž Sárkánye k přesvědčení o absolutní převaze maďarské politiky i kultury nad politikou a kulturou českou ve všech možných směrech, pročež zkoumá a hodnotí vzájemné literární a kulturní vztahy zcela jednostranně jenom jako přejímání vyspělejšího maďarského vývoje ze strany české.

S ohledem na to jsou zvláště cenné ediční poznámky László Sziklaye, který ukazuje na konkrétních příkladech na skutečnou vzájemnost česko-maďarských kulturních a literárních vztahů a připomíná hospodářskou rozvinutost české společnosti před rokem 1848. Sziklay má rovněž pravdu, když vytýká Sárkányovi, že česko-maďarské vztahy posuzuje bez ohledu na slovenskou otázku a na vztahy slovensko-maďarské, které měly v tomto případě zvláštní význam a nejednou výrazně ovlivnily i vztahy maďarsko-české. Na druhé straně ovšem třeba přiznat, že posouzení česko-maďarských vztahů mimo rámec národnostně složitě problematiky uherské, umožnilo Sárkányovi soustředit se na pozitivní rysy česko-maďarských vztahů, a třebaže tato jeho metoda je poněkud ahistorická, z hlediska potřeby česko-maďarského sblížení měla svůj pozitivní význam, pro nějž je platná i v současnosti. Další badání opravilo některé faktografické omyly i soudy Sárkányovy a jiné jeho podněty rozpracovalo do větší hloubky; onen pozitivní přístup Sárkányův ke studiu česko-maďarských vztahů, jakkoli byl poznamenán dobovými nacionalistickými aspekty, zůstává trvalou hodnotou, k níž se mohou jak čeští, tak maďarští badatelé nadále hlásit. Na tom nic nemění skutečnost, že se budou stavět k Sárkányovu dílu oprávněně kriticky a proti jeho převážně duchovně historickému pojetí uplatní důsledně společensko historické hledisko poválečné československé i maďarské vědy. V tomto směru nutno s profesorem Sziklayem plně souhlasit. Jeho kritické připomínky k Sárkányovým studiím přesně obražejí současný stav našeho poznání a badatelské pokroky na straně československé i maďarské.

Druhý oddíl výboru z Sárkányova díla, nazvaný *Osszehasonlító kelet-európai kutatások*,

ukazuje, že zde již Sárkány nedospěl k podobným důkladným analytickým a syntetizujícím studiím jako v případě studia česko-maďarských vztahů, ale že se věnoval především recenzní činnosti, třebaš značně rozsáhlé a poučené. Tuto šíři nejlépe dokládá vstupní referát *A magyar történettudomány kelet-európai érdeklődése* (Východoevropské zájmy maďarské historické vědy), kde Sárkány ukazuje, jak na okraji obecnějších historických prací, jaké představovala např. kniha Kálmána Bendy *A magyar nemzeti hivatástudat története* (Dějiny maďarského národního povědomí). Budapešť 1937, vznikly v maďarské vědecké literatuře i specifické studie, zaměřené na poznání duchovního vývoje sousedních národů v mnohém odlišného od vývoje maďarského. V tomto směru byla zvláště významná studie Zoltána Tótha-Szabó *A cseh-tót szellemi közösség kezdetei* (Počátky česko-slovenské duchovní pospolitosti) z roku 1937 o čelném slovenském spolupracovníku Josefa Dobrovského Juraji Ribayovi.

V rukopise zůstala Sárkányova stať o dějinách maďarské slavistiky *A szláv tudományos élet és a magyarság*, rovněž ve svých poznátcích dnes již značně překonaná pracemi László Sziklaye, Istvána Frieda, Endre Arató a dalších; z větší části neznámé byly až dosud i Sárkányovy cestopisné črty z Jugoslávie, Rumunska i balkánského Podunají, upoutávající svěžím popisem i autorovou kulturně historickou zasvěceností. Profitaštické levicově orientované stanovisko Sárkányovo přibližují i jeho recenze známé knihy Victora Bauera *Zentraleuropa, ein lebendiger Organismus*, Brünn 1937, a Edgára Balogha *Íráatlan történelem* (Nepsané dějiny) Kolozsvár 1937. Naproti tonu jeho recenze Szémlérova díla *Más csillagon* (Na jiné hvězdě) je snad až příliš poplatná datu svého vzniku (1939).

Vybrané studie Oszkára Sárkánye podávají tak pravdivý a nezkreslený obraz jeho na mladý jedenatřicetiletý život tak bohatého a rozmanitého životního díla. Osud nedopřál plně rozvinout naděje, které vzbuzoval na poli východoevropských srovnávacích studií. I tak zůstane jeho dílo trvale cennou součástí maďarské východoevropské slavistiky, zejména svými podněty ke studiu česko-maďarských kulturních a literárních vztahů, kde při všem pokroku, jehož bylo od dob Sárkányových na tomto poli dosaženo, zůstává Sárkányovo dílo významným průkopnickým činem.

Richard Pražák

Klaus Städtke, *Studien zum russischen Realismus des 19. Jahrhunderts*. Zum Verhältnis von Weltbild und epischer Struktur (Akademie-Verlag, Berlin 1973, 220 stran).

V poslední době se literární rusistika v socialistických zemích, v souvislosti se vzrůstajícím zájmem o ruskou literaturu ve světě, soustřeďuje stále více na studie věnované analýze ideových a tvarových aspektů děl ruských realistů. Přitom se však rozebírají také vazby literárního díla se sociální strukturou a neopomíjí se ani hledisko komparatistické. Dobrým příkladem seriózního literárněvědného bádání v oblasti ruské literatury 19. století je také výše uvedená kniha literárního historika z NDR.

Klaus Städtke si v předmluvě klade za cíl odhalit vztahy mezi uměním a skutečností a pochopit pozice ruského realismu ve světové literatuře. Zkoumání vazby literatura—společnost nechce pochopitelně degenerovat na hledání „vzorů“ ve skutečnosti, ale snaží se najít složité spoje, jimiž jsou literatura a společenská realita spjaty. Jako německý rusista neopomene Städtke poukázat na působení německé literatury, přičemž si všímá i literatur západoevropských.

Kniha se skládá z 10 samostatných studií, které chronologicky zobrazují vývoj ruského realismu od jeho nasmělých počátků u Puškina až po hranice klasického realismu v Tolstého románu *Vzkříšení*. Badatelův metodologický postup se v jednotlivých studiích mění jen málo. V podstatě jde o následující model: 1. *Výklad společensko-ekonomické situace*. 2. *Výklad literární situace, analýza literárních proudů, případně čtenářských mód*. 3. *Analýza konkrétního díla začleněného do literární situace*. Výhodu této koncepce spatřujeme především v tom, že dílo není zkoumáno izolovaně, ale je začleněno do společenského a literárního kontextu. Nevýhoda je nepochybně v tom, že při podrobnějším zkoumání mimoliterárních faktorů zbývá již méně místa na analýzu literárního díla samotného, na hodnocení jeho umělecké stránky. Domníváme se, že by bylo možno poněkud zredukovat výklady o společensko-ekonomické situaci na základní teze a konstatování. Na druhé straně ovšem chápeme, že autorův postup je také motivován polyfunkčností knihy, jejíž společensko-ekonomické pasáže tvoří nutné pozadí pro čtenáře méně informované o dějinách Ruska.